**EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES**

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN [2618-1282](#) (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Юрій Олександрович Ніколенко

Аспірант кафедри політології,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна

Yuriy Nikolenko

Ph.D. student of the Department of Politology,
Oles Honchar Dnipro National University,
72 Gagarin Ave., Dnipro,
49010, Ukraine

E-mail: nikolenkoyuriy@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7438-6431>

УДК 324:342.8

**ВИБОРЧА ІНЖЕНЕРІЯ У ДИСКУРСІ ПОЛІТИЧНИХ НАУК:
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТ**

Received 12 April 2021; revised 10 May 2021; accepted 13 June 2021

DOI: 10.15421/342112

Анотація

Досліджуються історичні витоки виборчої інженерії та робиться ретроспективний аналіз становлення даного феномену. Проаналізовано причини та чинники виникнення та розповсюдження виборчої інженерії як зміни виборчих правил з метою досягнення певних цілей та результатів. Зроблено висновок, що виникнення виборчої інженерії пов'язане з утвердженням інституту виборів як невід'ємної складової демократії в XIX-XX ст. Розповсюдження виборчої інженерії в світі пов'язано з збільшенням кількості держав з республіканською формою правління та демократичним режимом, тому остаточне входження виборчої інженерії в світову практику можна віднести до кінця XX ст.

Ключові слова: *вибори, виборча система, виборчий процес, виборча реформа, джеррімендерінг.*

Electoral engineering in the discourse of Political Science: a retrospective aspect

Abstract

The historical origins of electoral engineering are studied and a retrospective analysis of the formation of this phenomenon is made. The causes and factors of the emergence and spreading of the electoral engineering as a legal change of electoral rules in order to achieve certain goals and results are analyzed. The history of the origin and development of the election institute as a field of application of the electoral engineering is also indirectly considered. It is concluded that the beginning of the existence of the election procedure, within the meaning close to modern one, can be traced back to the times of the ancient democracy (VII century BC). The period of development of the election institute when electoral engineering came into practice is revealed. The conclusion is made that the emergence of the electoral engineering is associated with the establishment of the republican form of government, formation of the election institute as an integral part of democracy and expansion of the share of the population with the voting rights. These events occur at the beginning of the XIX century. It was at the beginning of the XIX century when the first known examples of the use of the electoral engineering were recorded. The most famous examples of the early use of the electoral engineering are considered, namely: the use of gerrymandering in the USA in 1812 and electoral reforms in England in 1832, 1867, 1884-1885. Spreading of the electoral engineering in the world is associated with the increase in the number of states with the republican form of government and democratic regime, growth of transformational democracies, and formation of the international electoral standards. Therefore, the final entry of the electoral engineering in the world practice can be referred to the end of the XX century. The global surge in the electoral engineering dates back to the early 1990s and continues to this day.

Keywords: *elections, electoral system, electoral process, electoral reform, jerryandering.*

Избирательная инженерия в дискурсе политических наук: ретроспективный аспект

Аннотация

Исследуются исторические истоки избирательной инженерии и делается ретроспективный анализ становления данного феномена. Проанализированы причины и факторы возникновения и распространения избирательной инженерии как изменения избирательных правил с целью достижения определенных целей и результатов. Сделан вывод, что возникновение избирательной инженерии

связано с утверждением института выборов как неотъемлемой составляющей демократии в XIX-XX вв. Распространение избирательной инженерии в мире связано с увеличением количества государств с республиканской формой правления и демократическим режимом, поэтому окончательное вхождение избирательной инженерии в мировой практике можно отнести к концу XX в.

Ключевые слова: выборы, избирательная система, избирательный процесс, избирательная реформа, джерримендеринг.

Постановка проблеми.

Вибори на сьогодні є одним з ключових інструментів формування представницьких органів влади та обрання ряду керівних посадовців. Тому закономірним є виникнення ряду інструментів для впливу на хід та результати виборів. Одним з таких інструментів є саме виборча інженерія (далі – ВІ) як легальне (проте не завжди легітимне) встановлення (або зміна) вихідних правил виборчого процесу. Але в існуючих джерелах з тематики ВІ досліджується перш за все ВІ в сучасному світі (без врахування історичних витоків ВІ). Тому вбачається за доцільне доповнити існуючи дослідження ретроспективним аналізом ВІ, який би виявив передумови виникнення, зародження та історичний розвиток феномену ВІ.

Огляд останніх досліджень.

Дослідженню ВІ присвячені праці таких авторів як М.Афанасьєва, І.Гербут, Б.Мохончук, А.Макаренко, О.Морозова, Д.Ковриженко, Ю.Шведа, П.Норріс, Д.Фарелл, А. Лейпхарт та ін. Але переважна більшість сучасних досліджень з проблематики ВІ зосереджена на ВІ в сучасному світі. Ретроспективні аспекти ВІ в існуючих дослідженнях або зовсім не згадуються, або згадуються побічно. Окремого тематичного дослідження з даної проблеми досі не існує.

Мета дослідження. Метою дослідження є ретроспективний аналіз використання виборчої інженерії.

Виклад основного матеріалу.

М.В.Афанасьєва пропонує розглядати виборчу інженерію як діяльність з законодавчого конструювання (або модифікації), яке спрямоване на перехід виборчої системи (далі – ВС) та виборчого процесу (далі – ВП) у новий заданий конституційно-правовий стан, відповідно до визначених параметрів. ВІ – це цілеспрямована, раціональна, науково та прагматично обґрунтована діяльність з

законодавчого конструювання ВС та технологій ВП з метою отримання заданого політико-правового результату [Афанасьєва 2014: 30]. Також в літературі та публіцистиці для позначення діяльності з ВІ часто вживається термін «реформа в виборчій сфері» (далі – РВС) або «виборча реформа».

Виникнення процедури виборів сягає давніх часів. Колегіальні форми врядування, де рішення приймалися більшістю голосів (наприклад, віче), та вибори певних посадових осіб (наприклад, вождів, воєначальників та старійшин), існували вже в первісному суспільстві. Наприклад, племінне віче обирало вождя та голосувало по певним питанням життя племені. В період існування первісних держав (IV – I тис. до н.е.) в так званих елітарних демократіях іноді практикувалося обрання правителя радою старійшин чи народними зборами; в східних деспотіях ні про які вибори не могло бути мови, там влада правителя було тільки спадковою. З часів античної демократії (VIIст. до н.е.) можна відрховувати початок існування процедури виборів, в розумінні, наближеного до сучасного (тобто як установлення та врегульованою законодавством усталеної процедури обрання певних посадових осіб). Тобто в цей період можна констатувати виникнення представницької демократії. Одна з найбільш ранніх відомих згадок про вибори посадових осіб в історичних джерелах є згадка про вибори ефорів в Спарті, що проводилися в 754р. до н.е. В період Античності в Афінах та інших грецьких полісах в умовах полісної рабовласницької демократії (V – IVст. до н.е.) керівним органом загальні збори всіх вільних громадян поліса – так звана Екклесія, яка приймала ключові державні рішення, приймала закони та обирала ряд посадових осіб (архонтів, стратегів). В деяких державах періоду Середньовіччя (V ст. – XVI ст.) та Нового часу (XVII ст. – поч. XX ст.) монарх вибирався станово-представницькими

органами (так обирався король Польщі та імператор Священної Римської імперії), хоча в цей період переважала спадкова монархія (де, зрозуміло, про вибори не могло йти мови).

Але навіть деякі засновники спадкових монарших династій були обрані на зборах знаті. Так, наприклад, в 987р. збори знаті вибрали короля франків, засновника династії Капетингів Гуго Капета (940-996), виборним шляхом стали королями Луї-Філіпп I (король Франції в 1830-1848 рр.), Генріх IV (король Англії в 1399-1413 рр.), Вільгельм III Оранський (король Англії в 1689-1702 рр.). В деяких міських республіках Італії (IX-XV ст.) хоча ключові керівні посади були виборними, активне виборче право мало 2-12% населення. Також в 1059р. було започатковано процедуру виборів голови Римо-Католицької церкви Папи Римського. Виборним був ряд інших церковних посад, наприклад єпископи та абати.

Вперше вибори голови держави, депутатів нижньої палати парламенту та органів місцевого самоврядування всім населенням держави було передбачено в Конституції США (перший в історії писаний конституції держави), прийнятій в 1787р. Також Конституція США 1787 р. вперше розглядала депутатів як «повірених та слуг народу», тобто як безпосередніх представників виборців. Конституція США 1787р. передбачала поділ державної влади на 3 гілки: законодавчу, виконавчу та судову (дана модель була запропонована Ш. де Монтеск'є в праці «Про дух законів» (1748)). Законодавча влада належала двопалатному парламенту – Конгресу США, верхня палата якого – Сенат – обиралася легіслатурами штатів (тільки в 1913р. згідно з XVII поправкою до Конституції склад Сенату почав також обиратися населенням), нижня палата – Палата представників – обиралася безпосередньо населенням. Так як США проголошувалися федеративною республікою, окрім Конгресу законодавчу владу на місцевому рівні мали і легіслатури штатів, склад яких також обирався населенням штату за МВС. Виконавча влада належала Президенту (саме Конституція США 1787р. вперше ввела посаду президента як голови держави), який вибирався строком на 4 роки колегією виборників (населення

обирає лише склад даної колегії). Пізніше, в першій половині XIX ст. в більшості штатів були введені вибори губернаторів всім населенням (початково губернатори обирались легіслатурами штатів). На рубежі XVIII–XIX століть відбуваються істотні зміни у виборчому праві та й у самому процесі виборів, виборчому праві з'являються положення щодо визначення депутатів як представників всієї нації, всього населення держави. Подібні положення були зафіксовані в Конституціях Франції (1791р.), Нідерландів (1798р.), Іспанії (1812р.), Португалії (1822р.), Італії (1848р.), Греції (1864р.), Німеччини (1871р.).

Хоча XIX – початок XX ст. стали для більшості європейських країн періодом вдосконалення і демократизації виборчого права, однак тільки у XX ст. цілком запанувала вимога всезагального та рівного виборчого права, а вибори стали найпоширенішим способом політичної участі населення, однією з головних ознак і підвалин справедливого, демократичного і правового суспільного устрою. Вищезазначене положення зафіксоване в ряді міжнародних нормативно-правових актів (таких як Загальна декларація прав людини (1948р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) та ін.). Саме в XX ст. остаточно формуються основні сучасні типи ВС – мажоритарна (далі – МВС), пропорційна (далі – ПВС), змішана (далі – ЗВС).

На початку XIX ст. ВС, що переважали у більшості країн, були спорадичним поєднанням одно- та багатомандатних виборчих округів (далі – ВО). Незначна увага до цієї демократичної процедури зумовлювалася насамперед вузьким колом громадян, які мали виборче право. Після початку процесу розширення кола громадян, що мають виборчі права, існуючі виборчі механізми втратили свою ефективність, що стимулювало пошук і впровадження нових виборчих механізмів і розширення їх спектру. Розширення кола виборців та підвищення ролі виборних посад та виборних органів (в ході XIX ст. республіканська форма правління, де голова держави та парламент є виборними, за своєю розповсюдженістю почала переважати монархічну, навіть монархії в даний період в своїй більшості по-

чали ставати конституційними, де теж важливої ваги набуває парламент) підвищили роль та політичне значення процедури виборів, що призвело до розширення кола суб'єктів, зацікавлених у впливі на їх хід та результат, і, відповідно, до розширення набору засобів та інструментів, за допомогою яких такий вплив здійснюється [Любарев 2016].

Появу перших проявів використання власне ВІ можна віднести до початку XIX ст. в США, тобто це час виникнення сучасного зразка представницьких демократій, в яких, по-перше, вибори стали одним з основних засобів формування владних органів (перш за все виборними стали голова держави та склад парламенту); по-друге, право голосувати на виборах отримало все населення держави. Найбільш відомим раннім прикладом використання ВІ є так званий джеррімендерінг, тобто маніпулювання межами ВО з ціллю максимізації голосів певних груп виборців; дана технологія вперше використовувалась в 1812 р. в США губернатором штату Массачусетс Е.Джеррі. Вперше термін «Gerry-mander» було використано в березні 1812 р. у газеті «Boston-Gazette» під політичною карикатурою, яка відображала ВО дивної форми, що було створено у графстві Ессекс, штат Массачусетс на підставі закону губернатора Елбріджа Джеррі (1744-1814) про переформування ВО. Щоб забезпечити перемогу своєї партії на місцевих виборах, губернатор об'єднав в один ВО адміністративні райони звивистою смугою, яка огортала північ штату. В результаті цього рішення Республіканська партія США (до якої належав Е.Джеррі) отримала 29/40 місць в Сенаті, хоча більшість голосів отримала конкуруюча Федералістська партія США (яка отримала лише 11/40 місць в Сенаті). За формою новостворений ВО походив на саламандру, що у поєднанні з прізвиськом губернатора породило термін «джеррімендерінг», який став використовуватися не тільки щодо описаного випадку, а також і в інших подібних ситуаціях. Використання технології джеррімендерінгу показало свою ефективність і тому стала використовуватися і в інших державах. Тільки в 1973 р. Верховний суд США офіційно визнав процедуру джеррімендерінгу неконституцій-

ною [Афанасьєва 2014: 258].

До ранніх прикладів дій з ВІ можна також віднести виборчі реформи в Англії, що проходили в XIX ст. (в 1832, 1867, 1884-1885 рр.) [Самойлова 2009]:

- в 1832 та 1867 рр. ряд міст, в яких скоротилося населення (так звані «гнилі містечка»), позбавили право обирати депутатів або скоротили кількість депутатів, які в них обиралися, поряд з цим право обирати депутатів отримали ряд новостворених промислових міст, також було скорочено ряд виборчих цензів, що значно розширило коло виборців;

- в ході реформи 1884-1885 рр. був введений принцип пропорційності кількості обираємих в ВО депутатів кількості населення даного ВО (один депутат на 50-54 тис. жителів).

В кінці XVIII – на початку XIX ст. у Великобританії почався бурхливий розвиток промисловості, результатом якого стало зникнення дрібних ремісничих виробництв, поява індустріальних центрів. Лондон перетворився на торговельний і фінансовий центр. Нові промислові центри, зосереджені в першу чергу в містах, вимагали участі в управлінні країни. Цю мету можна було досягти тільки за допомогою реформування системи представництва. Головною опорою аристократії були так звані «кишенькові» і «гнилі» містечка, що посиляли своїх представників до Парламенту відповідно до королівськими грамотами, отриманими ще в середні віки. Повсюдно була поширена практика підкупу виборців і членів Палати представників. Першим Актом, спрямованим на вдосконалення системи представництва, став Акт про реформи 1832 року (Акт про Велику реформу – Great Reform Act 1832). Головним підсумком прийняття даного документа стало перерозподіл частки представництва в ряді виборчих округів і розширення кола осіб, які мають право голосу. Закон містив докладні карти і плани Великобританії із зазначенням чисельності населення окремих районів, міст і парафій і встановлював чіткі межі виборчих округів. Ряд містечок, населення яких за останні кілька століть знизилось (так звані «гнилі містечки»), втратили право обирати депутатів до Парламенту, водночас таке право отримали деякі нові промислові

центри. Ще для ряду міст була змінена кількість обираємих в них депутатів у бік збільшення або зменшення. В результаті даного законодавчого акту 142 місця в Палаті громад було зайнято представниками нових промислових центрів. Також даний закон знизив майновий ценз для активного виборчого права, тим самим значно розширивши коло виборців (приблизно з 10% до 20% чоловічого населення), хоча ценз для пасивного виборчого права залишився незмінним (депутатами могли стати лише землевласники з річною рентою не менше 300 фунтів стерлінгів) [Лафитський, Касаткина, Орлов, Трещетєнкова 2006: 19-23]. Таким чином, до 1832 р кожне місто, кожне графство вибирали по два депутата, незалежно від кількості населення. Ці два обранця були представниками від міст і графств, а не населення. Після реформи 1832 р. депутати стали представниками населення [Самойлова 2009].

Реформи 1832 р. були продовжені в Акті про реформування 1867р., який також перерозподілив розклад територіальної організації виборів. Зокрема 11 містечок були позбавлені права обирати депутатів, для 35 містечок це право скоротилося до одного депутата, 42 місця в Парламенті були від малонаселених населених пунктів до Лондона та ряду інших нових промислових центрів. Також розширився критерій надання актив для міських мешканців: його отримали не тільки власники, а й орендарі житла (в даній групі великий відсоток становили представники робочого класу). В результаті частка виборців розширилася до 32% населення країни (на той час це було близько 5 млн. осіб). Третім кроком реформ була прийняття в 1884 р. Акту про право участі в виборах та в 1885 р. Акту про перерозподіл місць. 105 містечок з населенням менше ніж 16 тис. осіб були позбавлені представництва в Парламенті, представництво міст з населенням менше 57 тис. скоротилося до 1 місця. Нововведенням даного акту був поділ міст та графств на приблизно рівні за кількістю населення ВО (один ВО включав 50-54 тис мешканців), що вибирали по 1 депутату (тобто дані ВО були одномандатними). Даний акт повністю скасував майновий ценз для міс-

цянь та знизив його для сільських мешканців, що розширило електорат до 56% населення (за винятком жінок) [Farrell 2011: 24-26]. Таким чином розглянуті реформи надали істотної ваги новій промисловій буржуазії, суттєво послабили позиції земельної аристократії, а також розширили коло виборців.

Але проблема конструювання та модифікації ВС в більшості країн набула актуальності лише в середині ХХ ст. На цьому етапі поживається інтерес до вивчення електорального процесу, до традиційних політологічних аспектів вивчення виборів та виборчих систем додалися такі виміри, як соціологічний, географічний, психологічний тощо. Нова хвиля зацікавленості виборами й їх наслідками була спричинена розпадом СРСР та політичними процесами, що відбувалися після цього у країнах, які до нього входили або перебували під його впливом. Таким чином, на сьогодні напрацьовано велику кількість досліджень, присвячених проблемах виборів, ефективності ВС, виборчих технологій та виборчої інженерії. ВІ – відносно нове явище у політичній практиці. Довгий час виборчі системи розглядалися як історично зумовлені, інертні та неохильні до змін. У період з 1945 по 1996 рік більшість країн не змінювали ВС. Несуттєві винятки – однократне використання системи лімітованого голосування на виборах у Японії в 1946 р. та застосування ПВС у 1986р. у Франції [Лейпхарт 2010: 48]. При цьому історично вкрай рідко ВС формувалися свідомо або ретельно розроблялись для конкретних соціальних умов тієї чи іншої країни.

Т.Рів називає наступні чинники, які протидіяли змінам в виборчій сфері до початку 1990-х рр. [Reeve 2001: 10-11]:

1) Низький рівень обізнаності виборців щодо ВС та ВП (що не сприяє появі суспільних запитів на РВС). Як зазначав У.Райкер [Riker 1986: 142], «більшість людей вважає, що голосування є досить простим. Люди заповнюють бюлетені, хтось їх рахує і от маємо очевидне рішення. Однак голосування не є настільки простим». Брак знань характерний не лише для пересічних громадян, а й для політиків, які не завжди розуміють наслідки застосування тої чи іншої виборчої системи.

2) Законодавчі обмеження та ускладнення для РВС. Ускладнена процедура внесення змін до виборчого законодавства, яка вимагає кваліфікованої, а не простої більшості, характерна для низки країн. Наприклад, більшість членів Конгресу США не можуть прийняти закон про свій саморозпуск та проведення позачергових виборів. Для цього необхідно внести поправки до Конституції США, що вимагає уже наявності кваліфікованої більшості.

3) Небажання ключових політичних акторів здійснювати РВС. Наприклад Консервативна та Лейбористська партії Великобританії виступають проти зміни МВС на ПВС через те, що ПВС призведе до формування багатопартійної системи, що порушить монополію зазначених партій.

4) Непрогнозованість або недостатня прогнозованість РВС. Зміна правил політичної гри може мати непередбачувані наслідки. Існує багато можливостей для використання недосконалостей нових інституційних рамок, що призведе до результатів, протилежних очікуванню. Також неможливо прорахувати усі чинники, що впливатимуть на хід реформи (демографічні – збільшення кількості мігрантів, економічні, соціальні, міжнародні тощо).

5) Негативне відношення суспільства до РВС (зазвичай такі дії сприймаються як підлаштування виборчих правил в інтересах провладних політичних сил). Показовим є приклад Франції, в якій одним з наслідків тимчасового повернення до пропорційної системи у 1986 році стало відродження Національного фронту Ж.-М. Ле Пена, якому вдалося провести у парламент своїх однопартійців. Їх перемога частково пом'якшила програш соціалістів, що ініціювали зміни, але після цього їм завжди нагадували, що вони допомогли легітимізувати праворадикальну партію.

6) Зростання рівня напруженості у політичній системі. Зміна виборчих правил призводить до порушення балансу між основними політичними силами та руйнуванню існуючого консенсусу, зростання частки незадоволених, які готові піти на загострення ситуації задля відновлення справедливості чи компенсації втрат.

Проте вже з кінця XX ст. (конкретніше –

з початку 1990-х рр.) питання дизайну та реформ ВС набувають актуальності в більшості демократичних державах. На думку багатьох дослідників, однією з причин цього є підвищення критичності та вимогливості до виборчої сфери з боку населення. Відомий дослідник ВС Девід Фарелл стверджує, що сплеск ВІ на початку 1990-х рр. пов'язаний з останньою, третьою, хвилею демократизації (яка, згідно з теорією С.Хантінгтона, припадає на 1974-1991 рр.), так як в великій кількості новостворених демократій (політичний режим в яких можна охарактеризувати як проміжний між авторитарним або тоталітарним та демократичним, такий режим зазвичай офіційною владою декларується як демократичний, але в реальності в ньому співіснують елементи демократії та авторитаризму або тоталітаризму) виникла потреба конструювання в виборчій сфері та встановлення певної моделі ВС. Характерна для таких держав нестабільна політична система, на відміну від політичних систем стабільних демократій, є дуже чутливою до змін в виборчій сфері, результати діяльності з ВІ в таких державах часто складно спрогнозувати. Оскільки в даних державах боротьба за владу відбувається у невірноваженому та нетривкому політичному полі, то можновладці часто використовують різноманітні техніки для забезпечення свого переобрання, починаючи від явних правопорушень до ВІ (яка в таких державах, як правило, має маніпулятивний, суб'єктивістський характер, включає зловживання владними повноваженнями). Слід зазначити, що РВС в рамках нестабільних та перехідних політичних режимів часто призводять до непередбачуваних/непрогнозованих наслідків та іноді можуть призводити до росту внутрішньої суспільної конфліктності та ескалації. У цей самий час ряд більш розвинутих демократій також зацікавився ідеєю перегляду ВС та в деяких випадках були проведені суттєві реформи (наприклад, в Італії, Японії, Новій Зеландії) [Farrell 2011: 55]. Л.І.Павлова зазначає, що в умовах зміни політичного режиму рішення щодо вибору тієї чи іншої моделі ВС приймаються у несприятливих умовах, в ситуації браку часу, досвіду, компетентних виконавців і прозорих механізмів. А

нестабільна політична система, в свою чергу, є найбільш чутливою до типу ВС порівняно зі сталими політичними системами [Павлова 2009].

Р.Катц в період з 1950р. по 1990р. нарахував 12 значних РВС в демократичних державах (недемократичні та перехідні режими дане дослідження не охоплювало). Зокрема 3 РВС являли собою встановлення змішаної ВС (Нова Зеландія 1993р., Італія 1993р., Японія 1996р.). 5 з них відбувалися у Франції: 1) 1951 р. - перехід з пропорційної на змішану ВС з метою ослаблення соціалістичних партій та посилення позицій партій провладних, 2) 1958р. – перехід з змішаної ВС до МВС абсолютної більшості з метою посилення центристських партій, 3) 1965р. встановлення прямих виборів президента населенням за МВС абсолютної більшості, 4) 1985р. – перехід з МВС абсолютної більшості до ПВС з метою підвищення місць в парламенті для тогочасної правлячої партії, 5) 1986р. – перехід з ПВС до МВС абсолютної більшості з метою послаблення шансів для вкрай правих та вкрай лівих партій. Що стосується встановлення ЗВС, то метою переходу від ПВС до ЗВС (зв'язаний варіант) в 1993р. в Італії було скорочення кількості партій в парламенті (та як наслідок покращення його роботи); в Японії 1996 р. МВС єдиного перехідного голосу була змінена на ЗВС з ціллю формування двопартійного парламенту, стабільного уряду,

сприяння зміни особистісної на партійну орієнтацію серед виборців [Katz 2005]. А.Лейпхарт при розгляді 27 демократичних держав в період з 1945р. по 1990р. нарахував 30 РВС, в рамках яких загалом було задіяно 70 моделей ВС [Lijphart 1994]. Дослідження М.Квортрупа було опубліковано в 2012р. та стосувалося періоду 1945-2010 рр. На відміну від попередніх досліджень, поряд з демократіями стабільними, це дослідження охоплювало також так звані «нові демократії» (що виникли після 1990 р.). В результаті в 49 досліджуваних ним державах він нарахував 69 РВС (з яких успішними він вважає 80%). При цьому 6% з даних РВС були підтримані або ініційовані на референдумах [Qvortrup 2012].

Висновки.

Таким чином, основними чинниками виникнення ВІ є науково-технічний прогрес, підвищення значимості процедури виборів, розширення кола осіб, що мають виборчі права (як активне – право обирати, так і пасивне – право бути обраним), створення великої кількості різноманітних ВС, зростання кількості нових демократій. Під впливом цих та інших факторів на початку ХІХ ст. сформувалася ВІ, як законодавче конструювання (або модифікація) виборчих правил. Остаточою як самостійний напрям ВІ оформилася в кінці ХХ ст., коли демократичними стала переважна більшість держав світу.

Бібліографічні посилання

- Farrell, D.M. (2011). *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. 2nd ed. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 1-12.
- Katz, R. (2005). *Why are They So Many (or so few) Electoral Reforms?* In: M.Gallagher & P.Mitchell (eds.) *The politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Lijphart, A., Aitkin, D. (1994). *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies. 1945-1990*. Oxford: Oxford University Press.
- Qvortrup, M. (2012). Voting on Electoral Reform: A Comparative Perspective on the Alternative Vote Referendum in the United Kingdom. *The Political Quarterly*, 83(1), 108-116.
- Reeve, A., Ware A. (2001). *Electoral systems: A comparative and theoretical introduction*. L. Routledge.
- Riker, W. (1986). *The art of political manipulation*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Афанасьєва, М.В. (2014). *Виборча інженерія в Україні: монографія*. Одеса: Юридична література.
- Лафитский, Д.В., Касаткина, Н.М., Орлов, А.Г., Трещеткова, Н.Ю. (2006). *Современные избирательные системы. Вып. 1: Великобритания, Канада, Мексика, Польша*. М.: РЦОИТ: Норма.
- Лейпхарт, А. (2010). *Избирательные системы: мажоритарные модели абсолютного большинства versus пропорциональное представительство*. Харьков: Ойкумена.

- Любарев, А. Е. (2016). Избирательные системы: российский и мировой опыт. М.: РОО «Либеральная миссия»; Новое литературное обозрение.
- Павлова, Л.І. (2009). Реформування виборчої системи в контексті модернізації українського парламентаризму. *Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць*.
- Самойлова, Г.И. (2009). Парламентская реформа 1832 года в Англии. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, 7(1), 68-72.

References

- Afanas'yeva, M.V. (2014). *Viborcha i`nzheneri`ya v Ukrayini`*: monografi`ya [Electoral engineering in Ukraine: monograph]. Odesa: Yuridichna li`teratura.
- Farrell, D.M. (2011). *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. 2nd ed. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 1-12.
- Katz, R. (2005). *Why are They So Many (or so few) Electoral Reforms?* In: *M.Gallagher & P.Mitchell (eds.). The politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Lafitskij, D.V., Kasatkina, N.M., Orlov, A.G. & Treshhetenkova, N.Yu. (2006). *Sovremenny`e izbiratel`ny`e sistemy`*. Vy`p. 1: *Velikobritaniya, Kanada, Meksika, Pol`sha* [Modern electoral systems. Issue 1: UK, Canada, Mexico, Poland]. M.: RCzOIT: Norma.
- Lejpkhart, A. (2010). *Izbiratel`ny`e sistemy`*: *mazhoritarny`e modeli absolyutnogo bol`shinstva versus proporcional`noe predstavitel`stvo* [Electoral Systems: Majority Models Absolute Majority Versus Proportional Representation]. Khar`kov: Ojkumena.
- Lijphart, A. & Aitkin, D. (1994). *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies. 1945-1990*. Oxford: Oxford University Press.
- Lyubarev, A.E. (2016). *Izbiratel`ny`e sistemy`*: *rossijskij i mirovoj opy`t* [Electoral systems: Russian and world experience]. M.: РОО «Либеральная миссия»; Новое литературное обозрение.
- Pavlova, L.I. (2009). *Reformuvannya viborchoyi sistemi v konteksti` moderni`zaczi`yi ukrayins`kogo parlamentarizmu* [Reforming the electoral system in the context of modernizing Ukrainian parliamentarism]. *Gi`leya: naukovij vi`snik: Zbi`rnik naukovikh prac`*.
- Qvortrup, M. (2012). Voting on Electoral Reform: A Comparative Perspective on the Alternative Vote Referendum in the United Kingdom. *The Political Quarterly*, 83 (1), 108-116.
- Reeve, A., Ware A. (2001). *Electoral systems: A comparative and theoretical introduction*. L. Routledge.
- Riker, W. (1986). *The art of political manipulation*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Samojlova, G.I. (2009). *Parlamentskaya reforma 1832 goda v Anglii* [Parliamentary reform of 1832 in England]. *Aktual`ny`e problemy` gumanitarny`kh i estestvenny`kh nauk*, 7(1), 68-72.